

Tilburg University

(On)partijdige rechtspraak?

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Het actuele recht

Publication date:
1993

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (1993). (On)partijdige rechtspraak? De Nederlandse strafrechtspleging na Hauschildt. In R. D. Vriesendorp, M. L. W. Weerts, & W. J. Witteveen (Eds.), *Het actuele recht: Rechtspraak anno 1993 in 67 Tilburgse bijdragen* (pp. 57-60). Koninklijke Vermande.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

prof.mr. M.S. Groenhuijsen

(On)partijdige rechtspraak? : De Nederlandse strafrechtspleging na Hauschildt.

1. De Europese conventie voor de rechten van de mens (Rome 1950) bevat een interessant pakket van minimum kwaliteitseisen waaraan het strafrechtelijk systeem van ieder van de verdragsluitende staten moet voldoen. Sommige van die eisen liggen, zacht gezegd, nogal voor de hand. Zo bepaalt art. 6 EVRM in de eerste volzin: "In the determination (...) of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law." De eis dat een rechter onpartijdig moet zijn behoort zo ongeveer tot de intrinsieke vanzelfsprekendheden die in beschaafde staten verbonden zijn aan het begrip rechtspraak. Rechter en onpartijdigheid: de vraag leek slechts te zijn of dit een tautologie danwel een pleonasme is. Het zijn bij uitstek dergelijke even fundamentele als evidente normen die er voor hebben gezorgd dat men zich decennia lang heeft gekoesterd in het zelfgenoegzame denkbeeld dat de Nederlandse strafrechtspleging iedere toets aan het verdrag met glans zou kunnen doorstaan.

2. Later zijn we wakker geworden. Steeds vaker werd de praktijk van het strafrechtelijk optreden gekritiseerd met een beroep op supra-nationale normen. Van belang is allereerst dat het Europese Hof in Straatsburg als een methodologische grondregel voor zijn eigen werkzaamheden heeft gestipuleerd dat de verschillende onderdelen van het verdrag in het algemeen niet te eng moeten worden geïnterpreteerd.¹ In geval van twijfel moet voor een uitleg worden gekozen waarin de rechtsbescherming van verdachten optimaal tot uitdrukking komt. Deze opstelling heeft geleid tot een reeks van beslissingen waarin bepaalde strafvorderlijke routines in strijd werden geoordeeld met het verdrag. Als zo'n 'veroordeling' rechtstreeks is gericht op het Nederlandse stelsel, is de zaak tamelijk helder. Dan dient de wetgever (een enkele keer de rechterlijke macht) in te grijpen teneinde de gesignaleerde discrepantie op te heffen. Maar als de afkeuring is gericht op een andere ondertekenaar van het verdrag, rijzen interpretatieproblemen van geheel andere orde. De vraag is dan steevast of de diskwalificatie van de buitenlandse regeling ook gevolgen dient te hebben voor ons stelsel. Die kwestie onttaardt nogal eens in polemieken tussen 'diehards' en 'rekkelijken'.

¹Delcourt-case, 17 januari 1970, Publ. ECHR, series A, vol. 11 1970, m.n. p. 15.

3. Op 24 mei 1989 wees het Europese Hof arrest in de zgn. Hauschildt-case.² In deze zaak bevestigde het Straatsburgse college zijn standpunt dat onpartijdigheid méér inhoudt dan alleen de afwezigheid van feitelijke, mentale vooringenomenheid bij de behandelende rechter. Psychologische onbevangenheid is steeds noodzakelijk, maar is niet genoeg. Daarnaast moet worden uitgesloten dat zelfs maar de schijn wordt gewekt van partijdige rechtspraak. Dit laatste kan voortvloeien uit de inrichting en organisatie van het strafproces. Deze twee componenten worden wel aangeduid als de 'subjectieve' en de 'objectieve onpartijdigheid'. Het één en het ander is, aldus het Europese Hof, van belang in verband met het vertrouwen dat de strafrechtspleging behoort in te boezemen bij zowel de verdachte als de samenleving in zijn geheel.

De Hauschildt-case betrof een Deense strafzaak waarin zittingsrechters al tijdens het vooronderzoek diverse beslissingen hadden gegeven over de voorlopige hechtenis. Het criterium waaraan de beschikbare informatie in dat verband was getoetst luidde of er sprake was van een 'particularly confirmed suspicion'. Een oordeel hieromtrent ligt dermate dicht aan tegen de aspecten waarop het te vellen vonnis betrekking heeft, dat "in the circumstances of the case the impartiality of the tribunals was capable of appearing to be open to doubt and that the applicants fears in this respect can be considered objectively justified."

4. Dit arrest heeft een post-Hauschildt-tijdperk in de Nederlandse strafrechtspleging ingeluid.

De eerste vraag die ter discussie werd gesteld betreft de zgn. 'functiecumulaties'. Het gaat daarbij om situaties waarin één rechter in één strafzaak in meerdere hoedanigheden optreedt. In Nederland komt dit b.v. voor bij beslissingen over voorlopige hechtenis, in geval van een bezwaarschrift tegen de dagvaarding, na het instellen van het rechtsmiddel verzet, en in diverse situaties in het jeugdstrafrecht. Het uitgangspunt bij de beoordeling hiervan is dat functiecumulaties 'an sich' niet in strijd zijn met art. 6 EVRM. Het Europese Hof is van mening dat alleen 'bijkomende omstandigheden' tot schending van het onpartijdigheidsvereiste kunnen leiden. De vraag is dan natuurlijk: welke omstandigheden zijn bijzonder en klemmend genoeg om tot dit oordeel te kunnen komen?

²Publ. ECHR series A, vol. 154; ook in NJ 1990, 627 m.n. Pvd.

De 'diehards' in de literatuur stellen ingrijpende wijzigingen van het systeem voor. De maatstaf van art. 67 lid 3 Sv ('ernstige bezwaren') zou zo dicht liggen bij de eis van 'particularly confirmed suspicion' dat deelname aan de raadkamer een optreden als zittingsrechter moet uitsluiten.³ Het bezwaarschrift tegen de dagvaarding moet worden behandeld door andere dan de ter terechtzitting oordelende rechters.⁴ De raadsheer in het gerechtshof die een bevel tot vervolging heeft gegeven in een procedure ex art. 12 Sv zou niet meer in appel over de zaak zelf mogen oordelen.⁵ In het kinderstrafrecht zouden zo ongeveer alle functiecumulaties moeten worden afgeschaft.⁶

Maar volgens de Hoge Raad hoeft de soep niet zo heet te worden gegeten. Een politierechter die als voorzitter van de raadkamer diverse beslissingen over de gevangenhouding had gegeven, behoeft niet op die enkele grond als onvoldoende onpartijdig te worden beschouwd.⁷ Kennelijk ziet de Hoge Raad de ernstige bezwaren van art. 67 Sv c.a. dichter in de buurt van de verdenking ex art. 27 Sv dan bij de overtuiging die de zittingsrechter nodig heeft om tot een veroordeling te komen.⁸ Ik zou mij bij deze zienswijze willen aansluiten.⁹ Verdenking en ernstige bezwaren hebben primair betrekking op de hoeveelheid belastende onderzoeksresultaten die beschikbaar is. Er dienen voldoende geobjectiveerde bezwarende gegevens aanwezig te zijn om de toepassing van een ingrijpend vrijheidsbenemend dwangmiddel te rechtvaardigen. Het daarnaast eventueel aanwezige ontlastende materiaal speelt in de fase van de preventieve hechtenis bepaald een andere rol dan voor de rechter ter terechtzitting. De zittingsrechter selecteert, waardeert, en hakt de knoop door. De raadkamer doet dat niet, en mag dat ook niet doen. Volgens mij is er in dit opzicht dus een doorslaggevend verschil met de casus van de Hauschildt-case. Misschien is een deel van de

³J.B.H.M. Simmelink, W.E.C.A. Valkenburg, Wederrechte(r)lijk bevooroordeeld, Delikt en Delinkwent 1990, p. 103 e.v.

⁴W.E.C.A. Valkenburg, Het bezwaarschrift tegen de dagvaarding, diss. Tilburg, Arnhem 1993, p. 85.

⁵G.J.M. Corstens, De onpartijdige strafrechter, in: Begrensdde vrijheid, Zwolle 1989, p. 177 e.v.

⁶C.M. Hilverda, De dubbelrollen van de kinderrechter, NJB 1989, p. 1673-1675. Overigens zal in het navolgende - wegens ruimtegebrek - niet nader worden ingegaan op deze specifieke problematiek; zie nog HR 13 november 1990, NJ 1991, 219 en wetsontwerp 21327.

⁷HR 26 februari 1991, NJ 1991, 509 m.n. ThWvV

⁸Zie de conclusie van A-G Meijers bij NJ 1991, 509. Zie ook reeds Rb Maastricht 22 december 1989, NJ 1990, 411.

⁹Zie ook A.E. Harteveld, B.F. Keulen, H.G.M. Krabbe, Het EVRM en het Nederlandse strafprocesrecht, Groningen 1992, p. 88; en R.T. Voorintholt, De onpartijdige rechter, Delikt en Delinkwent 1992, p. 828.

meningsverschillen over deze kwestie te herleiden tot een overmatige aandacht voor de term 'particularly confirmed suspicion', die dogmatisch inderdaad verwant is aan onze ernstige bezwaren. De interpretatie door de Hoge Raad sluit - mijns inziens terecht - meer aan bij een passage uit het Hauschildt-arrest waar wellicht meer de nadruk op dient te worden gelegd, te weten de vaststelling dat er sprake was van "a very high degree of clarity as to the question of guilt". Vanuit dit vertrekpunt zou ik ook de genoemde functiecumulaties ten aanzien van de bezwaarschriftenprocedure tegen de dagvaarding en de regeling van art. 12 e.v. Sv niet categorisch in strijd willen achten met art. 6 EVRM. Er zijn bijzondere, bijkomende omstandigheden nodig om tot een ander oordeel te komen.

5. Een tweede sector waarin de onpartijdigheid van de strafrechter in geding is betreft de situaties waarin achtereenvolgens verschillende strafzaken worden gevoerd omtrent hetzelfde feitencomplex. Een standaardvoorbeeld is de bankoverval die door twee mededaders wordt gepleegd. Het komt nogal eens voor dat de berechting van één van hen moet worden aangehouden, bijvoorbeeld omdat nadere psychiatrische rapportage noodzakelijk is. Stel vervolgens dat de eerste dader wordt veroordeeld wegens de overval, waarbij in het vonnis de naam van de mededader in de bewezenverklaring voorkomt. Is de rechter dan nog onpartijdig als hij enige tijd later de zaak van die mededader gaat beoordelen? En maakt het in dit opzicht verschil of de mededader in het eerste vonnis bij naam wordt aangeduid of dat er slechts wordt gesproken over het delict 'tesamen en in vereniging met een ander'?

De Hoge Raad kiest ook hier voor een terughoudende opstelling.¹⁰ Het college stelt voorop dat een rechter uit hoofde van zijn aanstelling moet worden vermoed onpartijdig te zijn, tenzij zich uitzonderlijke omstandigheden voordoen die zwaarwegende aanwijzingen opleveren voor het oordeel dat een rechter jegens de verdachte een vooringenomenheid koestert, althans dat de bij de verdachte dienaangaande bestaande vrees objectief gerechtvaardigd is. Het enkele feit van de eerdere bewezenverklaring met daarin de naam van de verdachte is volgens de Hoge Raad niet voldoende, want: "Het behoort immers tot de normale, wettelijke taak van de rechter" om te beslissen over de vragen van artt. 348 en 350 Sv en "daarbij hetgeen hij heeft beslist in andere zaken tegen andere verdachten buiten beschouwing te laten."¹¹

¹⁰Zie voor kritiek op dit 'beleid' van de Hoge Raad: A.H.J. Swart, Rechten van de mens in de strafrechtspleging, Delikt en Delinkwent 1989, p. 554-572. Zie ook de conclusie bij (Leijten) en de noot onder (Schalken) HR 30 juni 1992, NJ 1993, 194.

¹¹HR 26 mei 1992, NJ 1992, 676 m.n. 'tH. Zie ook HR 30 juni 1992, NJ 1993, 194; en HR 29 september 1992, NJ 1993, 58.

Met andere commentatoren¹² ben ik van mening dat de redenering van de Hoge Raad weinig bevredigend is en lijkt achter te blijven bij de benadering die als minimum-norm wordt voorgeschreven in de Straatsburgse jurisprudentie. Mij dunkt dat iedere objectieve toeschouwer sterk zal twijfelen aan de onbevangenheid van een rechter als bekend is dat die kort tevoren al in een bewezenverklaring heeft vastgelegd dat iemand "tezamen en in vereniging met een ander" een delict heeft gepleegd. De omstandigheid dat "geenszins is uitgesloten" dat de rechter de tweede keer - op basis van een andere telastelegging - tot een ander oordeel zal komen¹³, schiet dan ook tekort om deze vorm van repetitieve rechtspraak te rechtvaardigen.

Naar mijn mening maakt het geen doorslaggevend verschil of de naam van de mededader wel of niet wordt geëxpliciteerd in de bewezenverklaring. Voor de verdachte is bekend om wie het gaat. Maar ook voor eenieder die het geding bijwoont zal uit de mondelinge behandeling snel duidelijk worden hoe de vork in de steel zit. Ik denk dus niet dat het probleem kan worden opgelost door een foefje bij de technische inrichting van het strafvonnis.¹⁴

Dat brengt mij bij de praktische consequenties van het ingenomen standpunt. Betekent het voorafgaande nu dat alle zaken tegen meerdere verdachten ofwel gelijktijdig, ofwel door verschillende rechters moeten worden afgedaan? Dit zou vooral de kleinere rechtbanken in grote organisatorische problemen kunnen brengen. Ik denk dat dit wel meevalt. In de eerste plaats is de kwestie van de schijn van onpartijdigheid primair aan de orde in gevallen van ontkennende verdachten.¹⁵ Wanneer de verdachten toegeven het telastegelegde feit te hebben begaan, wordt de inzet van het geding materieel bepaald door de laatste vraag van art. 350 Sv. Dan is het uit een oogpunt van juiste rechtsbedeling doorgaans alleen maar wenselijk dat de zaak wordt beoordeeld door het college dat ook de strafmaat voor de mededader heeft vastgesteld.¹⁶ En ten tweede mag van een verdachte - zeker indien hij wordt bijgestaan door een raadsman - worden verwacht dat hij bezwaar maakt tegen de samenstelling van het rechterlijk college.¹⁷ Het ligt voor de hand daarbij de blik te richten op het

¹²Zie o.a. 't Hart onder NJ 1992, 676; Knigge onder NJ 1993, 58.

¹³Dit is het criterium dat het Arnhemse Hof aanlegde in de zaak die leidde tot NJ 1992, 676.

¹⁴Zo reeds Simmelink/Valkenburg, a.w. p. 116. Anders: 't Hart onder NJ 1992, 676.

¹⁵Vgl. de conclusie van A-G Fokkens bij NJ 1992, 676.

¹⁶Nota bene: mits de rechter zich niet gedurende het vooronderzoek heeft uitgelaten over de sanctieoplegging, b.v. bij verwerping van een gemotiveerd art. 67a lid 3-verweer. Vgl. G. Mols, De onpartijdigheid van de strafrechter, Advocatenblad 1991, p. 410. In HR 29 juni 1993, nr. 93.148, DD 93.505 stapt de Hoge Raad ook over dit impediment heen. Dat gaat mij bepaald te ver.

¹⁷Vgl. HR 26 februari 1991, NJ 1991, 509. Zo ook G. Knigge in

voor deze bezwaren beschikbare nationale rechtsmiddel, de
wrakingsprocedure.

6. Ik denk dat het meest wezenlijke gevolg van de post-Hauschildt-jurisprudentie zal zijn gelegen in een accentuering van de contradictoire verhoudingen in het Nederlandse strafgeding. Maar op een manier die we tot dusverre nauwelijks kennen. De verdachte en zijn raadsman zullen immers niet langer alleen tegenspel bieden aan de politie en het OM: zij zullen de persoon en het optreden van de rechter zelf kritisch ter discussie stellen. Decennia lang hebben de instituten van wraking en verschoning van rechters een vrijwel slapend bestaan geleid. Dat gaat nu veranderen, verwacht ik.¹⁸ De betekenis van deze omslag mag niet worden onderschat. Hier staan de rechtsbetrekkingen tussen de belangrijkste deelnemers aan het strafgeding op het spel. Als maatstaf voor de ingrijpendheid van de consequenties van de Hauschildt-case in ons rechtsbestel zou ik daarom niet primair willen kijken naar de in de visie van de Hoge Raad nog toelaatbare functiecumulaties of vormen van repetitieve rechtspraak in de bovenbeschreven zin. In plaats daarvan dient vooral te worden gelet op de frequentie waarmee toepassing wordt gegeven aan de artt. 512-524 Sv. Die titel van het wetboek raakt namelijk de cultuur van het strafproces.

¹⁸Zie de mooie voordracht tot verschoning in Rb Middelburg 27 maart 1992, NJ 1992, 434.